

postopke pri izdelavi razglednic (litografija, svetlotisk, knjigotisk, ofsetni tisk, foto razglednica). Spregovori tudi o pojavu zbirateljstva razglednic. Ob koncu dodaja seznam v Sloveniji izdanih publikacij o razglednicah, ki je urejen kronološko.

Večina člankov ima povzetke v nemščini in angleščini. Članki prinašajo več zanimivih ilustracij, zemljevidov, preglednic in tabel. Čisto na koncu najdemo tudi *Register poštnozgodovinske literature*, seznanimo pa se lahko še s sponzorji in donatorji, ki so finančno podprli izdajo zbornika.

Upajmo, da bo ta lepa in s strani zgodovinske stroke resnično strokovno pripravljena publikacija, našla mnogo bralcev, kar naj bi omogočila tudi več kot dostopna cena 4.000 SIT.

Olga Janša-Zorn

Brigitte Hamann, *Hitlers Wien : Lehrjahre eines Diktators*. München : Piper Verlag, 1998. 652 strani (neskrajšana žepna izdaja).

Adolf Hitler je verjetno najbolj znano (politično) ime 20. stoletja in ena najbolj razvpitih osebnosti vse človeške zgodovine. Njegovo življenje so zato že mnogokrat obdelali zgodovinarji in drugi biografi, tako da lahko preberemo nekaj temeljitih del. Hitlerjeva biografija pa ni privlačna le kot raziskovalni problem, temveč gotovo tudi kot komercialno podjetje. Že bežen pregled knjig z zgodovinsko tematiko v kakšni domači ali tuji knjigarni nam izda, da je za dogodke in osebnosti iz obdobja zadnje svetovne vojne nesorazmerno veliko zanimanja. Tudi knjiga nemške zgodovinarke Brigitte Hamann o Hitlerjevem dunajskem obdobju je – kot tudi druga njena dela – doživela velik tržni uspeh. Na naslovnici žepne izdaje se bohoti nalepka z napisom, ki ga le redko vidimo na historiografskih izdajah – »Bestseller«.

Hitlerjev Dunaj govori predvsem o letih 1908–13, ki jih je mladi H. preživel v avstro-ogrski prestolnici, na Dunaju, B. Hamann pa se kratko dotakne tudi njegove mladosti in prvih dni po selitvi v bavarsko prestolnico München. Seveda pa bi zaradi skoposti virov za Hitlerjevo biografijo za omenjeno obdobje Hitlerjevega življenja o tem mogla napisati le kaj tanko knjižico. Svoje delo je avtorica zatorej zastavila tudi kot kulturno in socialno zgodovino Dunaja v zadnjih predvojnih letih (Hamann, str. 7).

Prikaz Hitlerjevega življenja je nadvse temeljit in avtorica je pritegnila številne nove ali malo uporabljane vire. Tako nadvse prepričljivo spodbija številne mite in legende, ki so se pletli okrog Hitlerjeve osebe in ki jih je nenazadnje pomagal plesti tudi sam Hitler. V svoji »politični biografiji« in bibliji nazizma *Mein Kampf* ter v številnih govorih in intervjujih je H. zelo uspešno mistificiral svojo preteklost in jo uspel prikazati kot konstantno rast, kot nekakšen nezadržni osebnostni vzpon. B. Hamann se je v knjigi lotila natančnega raziskovanja domnevnega judovskega porekla Hitlerjeve družine, njegove domnevne premožnosti, med drugim pa kot nedokazljive zavrnila še trditve Maksa Fabianija, da je H. odpustil iz svojega dunajskega arhitekturnega biroja (Hamann, str. 282). Mnoge teh domnev so zavrnili že drugi Hitlerjevi biografi, a številne je natančno analizirala šele Hamann. Prav ekskurzi, namenjeni natančni analizi virov, so odlika te knjige, posebno, če upoštevamo, da ni namenjena le ozki strokovni javnosti.

Avtorica nam v knjigi niza dogodke, ki so se vrstili od Hitlerjevega prihoda na Dunaj, kamor se je iz Linza odpravil, da bi postal slikar ali arhitekt. S prijateljem iz deških let Avgustom Kubizkom sta v prvem obdobju fanatično obiskovala prestolnična gledališča, zlasti državno opero. Njuno navdušenje je v prvi vrsti veljalo Mahlerjevimi (sic!) uprizoritvam Wagnerjevih del in H. je bil vse življenje oboževalec pa tudi natančen poznavalec njegovih kompozicij. H. si je z občudovanjem ogledoval monumentalno arhitekturo dunajskega Ringa in koval načrte za dograditev *Heldenplatz*.

Toda fantast iz province je uspehe doživiljal le v domišljiji in svoje intelektualne zmogljivosti izkazoval le v celonočnih tiradah, s katerimi je dolgočasil svojega prijatelja in sestanovca. Denar, ki ga je imel, je vse hitreje kopnel in po nekaj selitvah v cenejša stanovanja je mladi H. končal na cesti, kot postopač. Pozneje je živel v samskih domovih in se preživil kot slikar – po predlogah je slikal dunajske znamenitosti in jih prek posrednikov ali osebno prodajal. Njegovi najboljši kupci so bili judovski mojstri okvirjanja, ki so Hitlerjeve umetnije uporabljali za okrasitev izložb.

Čeprav je prikaz socialnega propada bodočega vodje Velikonemškega rajha zanimiv in ga je avtorica uporabila tudi za ilustrativen opis Dunaja priložnostnih delavcev, revežev in malih razbojnikov, se mi še bolj pomembna zdi analiza političnih, intelektualnih in kulturnih vplivov Dunaja nanj. Z *grenzländersko* mentaliteto okuženi in nemškonacionalno usmerjeni Gornjeavstrijec je prav na Dunaju v veliki meri razvil svoj svetovni nazor. Dunaj, ki ga je spoznaval in »študiral«, pa ni bil kozmopolitska prestolnica, ki so jo v obdobju *fin de siècle* zaznamovali veliki misleci in umetniki. Bil je Dunaj nacionalne nestrpnosti in rasnega sovraštva, Dunaj Georga Schönererja, Karla Hermanna Wolfa in Karla Luegerja ter številnih velikogermanskih mistikov (prim. Hamann, str. 7). Strastni bralec se je prebijal skozi brošure in časnike, dolgo časa redno obiskoval cislajtanski državni zbor in v spominu mnogih ostal zapisan kot zagret udeleženec gostilniških diskusij in preprirov. B. Hamann se zato sprehodi skozi življenje in ideologijo velikonemških in antisemitskih voditeljev, razpravlja o položaju Čehov in Judov na Dunaju ter prikaže osebnost in delo nekaj ključnih osebnosti dunajskega intelektualnega »podzemlja«.

Nezaupanje v znanost, diletantizem, vera v vsakovrstne ezoterične teorije in v prvenstvo germanskih ljudstev, kar so širili ti samozvani oznanjevalci, je H. v precejšnji meri vkomponiral v svoj pogled na svet (Hamann, str. 333–336). Mnoge izmed njih je tudi sam označil za svoje vzornike ter jim pozneje prirejal različne počastitve – največkrat pogrebe z državnimi častmi. Avtorica s številnimi primerjavami Hitlerjevega besednjaka in besednjaka časopisja, pamfletov, brošur in govorov iz njegovega dunajskega obdobja pokaže močno ujemanje med enim in drugim. Hitlerjev (očitno fenomenalni) spomin je hranil vse to sračje gnezdo in iz njega je pozneje kot politik črpal cele pasuse, vsekakor pa precej izrazov in formulacij. Tudi v njegovem antisemitizmu, ki pa je bil kot vse kaže postdunajskega izvora, je najti precej schönererjanstva ali Luegerjevih nazorov. Dunaj, ki se je Hitlerju tako zameril, je k njegovemu oblikovanju očitno prispeval več, kot bi bil ta pripravljen priznati. Morda je šla avtorica v vlečenju vzporednic sem ter tja predaleč, a v celoti je prepričljiva.

Žal se je v ekskurzih v posamezna vprašanja avtorica vse prevečkrat zelo oddaljila od naslovne teme; nastali prikaz je tako preobširen za osnovno informacijo in prvi vtis, hkrati pa še zdaleč ni popoln in brez napak. Opazno je, da Hamann posameznih problemov ni pisala na podlagi virov, temveč je kompilirala obstoječo literaturo. Mislim, da bi krajši, bolj sežeti prikazi le-teh knjigo precej skrajšali (oziroma stanjšali), pa vendar bi bila slika, ki jo je avtorica želela pokazati, dovolj jasna tudi za nepoznavalca. Res pa je tudi, da so mnogi ekskurzi obogateni s številnimi nadvse povednimi citati, ki branje vseeno napravijo zanimivo.

V celoti je delo dobro berljivo, pa tudi opremljeno z vsem potrebnim znanstvenim aparatom (celo v žepni izdaji) in številnimi fotografijami. *Hitlers Wien* je nedvomno dober vpogled v določeno obdobje v življenju poznejšega diktatorja in obenem slika Dunaja, ki jo običajno ne vidimo. Zanimivo pa je, da kljub temu in drugim temeljitim delom, še vedno – celo med ljudmi, ki so dobro podkovani v zgodovini – lahko slišimo zgodbe o Hitlerjevem judovskem poreklu ali o njegovi pleskarski, malarski karieri. Res je bil Adolf Hitler *Maler*, toda *Kunstmaler* – slikar. Ne preveč uspešen ali sposoben, pa vendarle...

Rok Stergar

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918–1921. 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Za objavo pripravil Peter Ribnikar. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1998. 416 strani.

Ob osemdesetletnici oblikovanja slovenske državnosti v okviru Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s prvo slovensko nacionalno vlado kot najvišjim izrazom njenega udejanjenja je izid zapisnikov Narodne vlade dragocena strokovna obeležitev te pomembne prelomnice v naši novejši zgodovini. Problematika federativnega oziroma celo konfederativnega položaja Slovenije v Državi SHS, ki se je kazala zlasti v samostojnem izvajanju državne oblasti prek Narodne vlade ne le na gospodarskosocialnem in narodnokulturnem področju, temveč tudi pri vodenju vojaških in zunanjepolitičnih zadev, je bila zaslužno deležna posebne pozornosti slovenskega zgodovinopisja,